

1956. április 4.: a CDL – Henri Maillot hadművelet. Az AKP–FLN megállapodás előjátéka

Szadek Hadzseresz*
visszaemlékezése

Azok az események, amelyeket most felidézek, egy ötven évvel ezelőtti történelmi pillanatra vonatkoznak: 1956. április 4-én a francia gyarmatosító hadseregtől egy fegyverekből és municióból álló szállítmányt zsákmányoltunk, amely az algériai ellenálláshoz és annak fegyveres szárnyához, a Nemzeti Felszabadítási Hadsereghez (ALN) került. Az ezt megelőző hetek és az ezt követő hónapok évfordulói alkalmából kitérek ennek az eseménynek és következményeinek a politikai összefüggéseire, különösen a Nemzeti Felszabadítási Front (FLN) és az Algériai Kommunista Párt (AKP) közötti kapcsolatok fejlődésére a szummami kongresszus előtt és után.

Az előkészületeket Henri Maillot-val az élen az eseményekben közvetlenül, illetve közvetetten résztvevők magja, mintegy tizenöt férfi és nő, tevékeny aktivisták vagy szimpatizánsok végezték el. Ez a munka három hónapig tartott. 1955 decemberében gyűltek össze azok az információk és teremtődtek meg azok a körülmények, amelyek alapján úgy döntöttünk, hogy elindítjuk a folyamatot.

Pártunk Központi Bizottságának egyik tagja (barátainak csak „Udáj”, szerénységből és az én unszolásom ellenére nem akarta, hogy az igazi neve nyilvánosságra kerüljön) éppen akkor tért vissza kiküldetéséből, amelyen az AKP megbízásából két év óta Európában dolgozott. Mivel nem algériai volt, néhány napra Henri Maillot szüleinél szállásoltuk el el-Madaniában (régai neve: Clos Salembier). Itt várt arra, hogy találkozhasson az AKP vezetőivel, mielőtt visszatért volna szülővárosába, ahol sikeresen látta el regionális ellenállási szervezetének irányítását az egész háború alatt. Henri ekkor érkezett haza eltávozásra a szüleihez. Az általa régóta ismert Udájnak beszámolt a francia hadseregben uralkodó viszonyokról (tartalékos alhadnagyként szolgált Milianában) és arról, hogy nagyon-nagyon szeretne tenni „valamit”. Mondandója nem talált süket fülekre és Udáj számot adott az eszmecseréjükről Lárbi Buhalinak, az AKP akkori főtítkárával, Basir Hadzs Alinak. Felmerült a kérdés, hogy rá lehet-e bízni Henrira egy olyan politikai és propagandafeladatot a hadseregben, amelyet már más algériai vagy francia kommunisták, civilek vagy katonák régebb óta végeztek, akik titokban terjesztették a *La Voix du Soldat*-t, a gyarmati háborút

* A szerző 1928-ban született. 1943-tól cserkész- és diákvezető, az Algériai Néppárt (PPA) aktivistája volt, majd 1952-ben átlépett az Algériai Kommunista Pártba (AKP), ahol beválasztották a Központi Bizottságba (KB). A felszabadító háború idején a párt főtítkárával, Basir Hadzs Alival együtt ő tárgyalta az AKP FLN-hez való csatlakozásáról. A függetlenség elnyerése után – mivel szembefordult az 1965-ös puccsal és az AKP FLN-be való beolvasztásának politikájával – egészen 1989-ig illegálisban élt hazájában, Algériában.

ellenző szervezet lapját. Elvtársunk azonban ennél sokkal többet szeretett volna, de ennél is fontosabb volt, hogy nagyobb lehetőségek kínálkoztak, amelyek olyan pillanatban adódtak – fogalmazott egy aktivistánk –, amikor minden fiatal algériai arról álmodott, hogy minden utcán heverő tárgyat fegyverré alakítson át.

Egy kezdeményezés alapjai

Véletlen folytán a körülmények összetalálkozása és az ebből fakadó döntés volt az eredménye egy több évre visszanyúló politikai munkának. Az AKP ugyanis nem sokkal korábban hívta vissza Udájt Budapestről, ahol a népszerű és klasszikus arab nyelven a Maghreb-országok irányában sugárzó rádióállomást, a *Szaut al-Isztiklál va asz-Szilm*-et (a Függetlenség és a Béke Hangját) vezette. Propagandaadó volt, mely a „tunéziai fellagák”¹ első akciói és az algériai felkelés kirobbanása után teljes fokozatba kapcsolt. Ezért a tevékenységéért az FLN kairói vezetői Ait Ahmed² aláírásával köszönőlevelet írtak neki, s azt kérték tőle, hogy a rádió terjessze az 1954. november 1-jei kiáltványt³. „Mi ezt már az első napokban megtettük” – válaszolta erre Udáj. Mindez persze kiváltotta a francia kormány tiltakozását és nyomásgyakorlását Magyarországra a rádióadó megszüntetése érdekében. Hiábavaló fáradság volt, mert Udáj érveit a magyar kommunista párt meggyőzőbbnek találta!

Ami Henri Maillot-t illeti, hosszú ideje az UJDA (Union de la Jeunesse Démocratique Algérienne – Algériai Demokratikus Ifjúsági Szövetség) egyik vezetőjeként tevékenykedett és az *Alger républicain* című lap⁴ szerkesztőségében dolgozott. A párt egyik elemi iskolájában ismertem meg, amelynek a munkáját az 50-es évek elején figyelemmel kísértem (ugyanígy tett Fernand Iveton⁵ is, aki Claude Duclerc-vel az iskola tizenöt tanára közül az egyedüli európai volt). Csendes, másokra odafigyelő természetű, nyugodt temperamentumú és érzékeny ember volt, aki Clos külvárosában nőtt fel. Algériainak tartotta magát, rendkívül erős antikolonialista meggyőződéssel és szociális igazságérzettel volt megáldva. Ugyanakkor megértette az európai munkások nyugtalanságát is. Az volt a véleménye, hogy meg kell őket nyerni azon Algéria eszméjének, amelyben a munkásosztályhoz tartozó muzulmán testvéreik megkapják majd nemzeti jogaikat. Már akkor nagyra értékeltem képességeit, amikor több éven keresztül az AEMAN (Association des étudiants musulmans

¹ A maghrebi arabban a szó (*fellag*, a klasszikus arabban *fallag*) eredetileg henegeő szájhóst, később útonállót, haramiát jelentett. A második világháború után így nevezték Tunéziában és Algériában a francia hatóságok ellen fellázadt nemzeti felszabadítási mozgalmak harcosait, akik hazájuk függetlenségéért küzdöttek.

² Az FLN ún. „hat történelmi vezetőjének” egyike.

³ Az FLN ezzel a kiáltvánnyal indította útjára a felkelést, végső célként Algéria függetlenségét jelölte meg benne.

⁴ Pascal Pia alapította 1938-ban az AKP-hez közelálló, haladó irányultságú napilapot, amelybe Albert Camus is írt. A gyarmati hatóságok többször is elkobozták (1939, 1955). Főszerkesztője 1965-ig, újabb betiltásáig Henri Alleg volt. Számos munkatársa vesztette életét a felszabadító háború alatt.

⁵ 1926-ban született Algírban. 16 évesen csatlakozott az AKP-hez és a második világháború után a CGT szakszervezetben töltött be magas tisztségeket. A felszabadító háború kirobbanását követően a CDL tagjaként harcolt, mígnem 1956 novemberében a franciák elfogták. Halálra ítélték és 1957 februárjában kivégezték.

d’Afrique du Nord – Észak-Afrika Muzulmán Diákszervezete⁶) különböző vezető tisztségeit betöltve együtt szerveztük az antikolonialista világnapokat vagy más rendezvényeket az UJDA-val, az SMA-val (Scouts musulmans algériens – Algériai Muzulmán Cserkészmozgalom) és a Szakszervezeti Mozgalmak Fiatáljaival összefogva. Az UJDA hozzá hasonló vezetői, mint például Hamou Kraba, Nourreddine Rebbah, Mustapha Saadoun, a két Aouissi fivér, Marie Lyse Banhaïm (a későbbi Myriam Ben) és mások, szenvedélyesen és kitartóan fáradoztak azon, hogy előmozdítsák a függetlenség érdekében való összefogás eszméjét azon reformpártiak nyomása ellenére, akik a különböző nacionalista és kommunista körökben még megmaradtak.

1955 augusztusában átélt egy olyan eseményt, amely megrendítette, és még inkább meggyűlöltette vele a gyarmati elnyomást. Éppen az újságot népszerűsítő körúton vett részt, amikor tehetetlen szemtanúja volt azoknak a gyarmatosítók, katonák és civilek által végrehajtott mészárlásoknak, amelyeket bosszúból követtek el Constantine megyében az ártatlan muzulmán lakosság ellen.⁷ Ezek a tragikus események a hazatérése után megerősítették benne azt az érzést, hogy semmi másért nem akar élni, csak azért, hogy minden eszközzel véget vessen egy ilyen barbár rendszernek. Ebben a lelkiállapotban találkozott Udájjal.

Egy csapásra a fegyveres harc híve lett, de óvatosságból a szándékait nem akarta bárki előtt felfedni. A pártnak, mely nyíltan kinyilvánította, hogy az FLN első katonai akciói törvényesek és jogosak voltak, ekkor még nem sikerült közvetlenül, közvetítő nélkül érintkezésbe lépnie vele azóta, hogy tartalékosként behívták a hadseregbe, hiszen nagyon óvatosan válogatta meg a kádereit annak érdekében, hogy ne fedje fel azokat, akik szívesen beléptek volna a Felszabadítás Harcosai (Combattants de la Libération – CDL⁸) közé.

A CDL létrehozása

Azt az elvi döntést, hogy ezt a szervezetet létrehozzák, a párt titkársága hozta meg 1955 februárjában. Nem sokkal korábban, de legkésőbb a döntés meghozatalakor Basir Hadzs Ali, ennek a végrehajtott szervnek a tagja és e feladat végrehajtásával megbízott elvtársunk felvette velem mint a központi bizottság tagjával a kapcsolatot annak érdekében, hogy tájékoztasson az elvi döntésről és rávegyen a benne való részvételre. Megerősítette nekem azt, amit már tapasztalatból magam is tudtam: alsó és középső szinten az FLN-nel (vagy a leendő FLN-nel általam is Larbâa-ban, El Harrach-ban és Algírban) felvett kapcsolatok dacára legfőbb vezetőik közül senki sem támogatta a dolgot. Korábban formális és informá-

⁶ Észak-Afrika első politikai szervezete, melyet Khaled emír, a nagy algériai nemzeti hős, Abd el-Kader unokája hozott létre 1912-ben.

⁷ 1955. augusztus 20-án az FLN fegyveresei a kelet-algériai Philippeville-ben és környékén több mint 70 (más adatok szerint 120) francia civil telepet gyilkoltak meg. A megtorlás során a hivatalos adatok szerint 1273, az FLN állítása szerint 12 ezer ártatlan algériait mészároltak le a francia katonák, rendőrök és telepes milíciák. A vérengzések olyan mély szakadékokat vájtak az európaiak és az algériaiak közé, amelyet már nem lehetett áthidalni többé. Pszichikai szempontból ez az esemény tekinthető a felszabadító háború valódi kezdetének.

⁸ Az AKP KB 1955. június 20-án döntött arról, hogy a párt teljes erővel támogatja a fegyveres harcot és megalakítja saját „hadseregét” elsősorban ott, ahol a kommunista befolyás jelentős volt. A CDL harcosai az FLN-nel folytatott tárgyalások után, 1956. július 1-jét követően olvadtak be az ALN-be.

lis csatornákon keresztül már tudattuk velük azon szándékunkat, hogy megtárgyaljuk azokat a formákat, amelyekben pártunk részvétele és támogatása megvalósulhat. Megesett, hogy közlünk egyeseket az FLN vagy az ALN vezetőivel egyszerre szállásoltak el közös barátainknál, s csak egy egyszerű válaszfal választotta el őket egymástól úgy, hogy mindketten tudtak a másikról, de ez a közelség még csak puhatolózó megbeszélésekre sem adott lehetőséget.

A CDL létrehozatala ilyenformán sürgető lépés volt annak kikényszerítésére, hogy az FLN-nek tisztázódjanak végre a dolgok. Arról szó sem lehetett, hogy számos harcra kész és önkéntes elvtársunk karba tett kézzel üldöggéljen vagy tétlenül várja, hogy a véleménye miatt letartóztassák.

Szóval három hónappal a felkelés kezdete után elkezdtem az első tapogatózó lépéseket egy önálló hadsereg létrehozása érdekében. Eközben ügyeltem arra, hogy megőrizsem a politikai tevékenységem leplét az ingatag legalitás keretei között (a függetlenség érdekében folytatott agitációs és szolidaritási kampányok) és a munkámat is (orvosként dolgoztam Zemirli doktor El Harrach-i rendelőjében és kutatóként az orvostudományi egyetem bakteriológiai laboratóriumában). Basir irányításával megalakítottuk a CDL vezető testületét, amelyben hozzám kerültek a szervezeti feladatok, Jacques Salort-hoz,⁹ az *Alger républicain* egyik vezetőjéhez pedig a technikai szervezés munkálatai.

Tevékenységünk első mérlegét Basir 1955. május elején vonta meg a politikai bizottság előtt, amelynek nem sokkal korábban lettem tagja. A PB elfogadta a CDL-kezdeményezés folytatását, egyúttal megerősítette ezt a regionális vezetőségek felé is, s ezzel párhuzamosan közvetlenül felvette a kapcsolatot azokkal az elvtársakkal, akiket egyénileg már mi is arra ösztönöztünk, hogy lépjenek be hozzánk. Jómagam május közepén Constantine megyébe utaztam egyfelől a helyi régió szervezése, másfelől bizonyos személyes kapcsolatok létesítése ügyében.

A következő hónapban az elvileg még legális, de valójában már félig illegalitásban dolgozó központi bizottság meghatározta azokat a célokat, amelyeket különböző politikai és szervezeti keretei között meg akart valósítani. Az egyéni beosztásokat és kinevezéseket elvégezték, az első önálló fegyveres akciók (amelyekért nyilvánosan még nem vállaltak felelősséget) elkezdődtek.

Az események felgyorsulása

Az AKP és az *Alger républicain* szeptemberi betiltása után ezeknek az akcióknak az intenzitása megnőtt, teljes cselekvési szabadságot kaptunk. Egy orvos-kongresszuson való részvétel ürügyén két hétre külföldre utaztam azért, hogy rávegyem önkéntes elvtársainkat a hozzánk való csatlakozásra (köztük a tlemceni Ahmed Inal egyetemi hallgatót és a bône-i

⁹ 1917-ben született Algériában. Korán bekapcsolódott az antikolonialista küzdelembe, majd belépett az AKP-ba. 1940-ben a Vichy-rezsim letartóztatta, a börtönben megkínózták. 1943-ban szabadult. A háború után az *Alger républicain* vezető munkatársa lett, mígnem 1956-ban CDL-tagsága miatt ismét letartóztatták, s csak a függetlenség elnyerése után került szabadlábra. 1965-ben a Bumedienn-féle puccs után harmadszor került börtönbe, ahonnan három évvel később engedték szabadon, de továbbra is házi őrizetben tartották egészen 1974-ig. 1992-ben áttelepült Franciaországba, itt hunyt el 2000-ben.

(ma: Annaba) Anna Greki írónőt), felvegyem vagy újra felvegyem a kapcsolatot elvtársainkkal, a kultúra világához tartozó barátainkkal és egyetemi hallgatókkal, mint például Kateb Yacine-nal, Issiakhennel, Mustapha Katebbel, Malek Haddaddal, Bemilouddal, Harbival stb., végül pedig tájékozódjam a második világháború alatt a nácizmussal szembeni ellenállás tapasztalatairól.

Visszatérésem után két hónappal, miközben a CDL tevékenysége minden szinten kibővült, december második felében ténylegesen illegalitásba kellett vonulnom. A gyarmati sajtó nem sokkal korábban szalagcímekben számolt be arról, hogy Laïd Lamrani elvtársunk, az AKP KB tagja, a batnai ügyvédi kamara elnöke, aki a nyár közepén csatlakozott a fegyveres ellenállókhöz az Aurès-hegységben, (állítólag) életét vesztette. Túlságosan kockázatos lett volna a nyilvánosság előtt folytatni a tevékenységemet a meghozott óvintézkedések ellenére is.

Az Udáj által Larbi Buhalinak átadott információk alapján a CDL vezetése ekkor látott hozzá közvetlenül a „Maillot-hadművelet” előkészítéséhez.

Nem akarta e vállalkozást kitenni a szervezet köztes szintjei elkerülhetetlen lassító hatásának. Fontossága és technikai vonatkozásainak összetettsége nagy titoktartást és gyorsaságot, a szervezésben pedig rugalmasságot követelt. Mivel az FLN továbbra sem reagált a mi együttműködési javaslatainkra, le kellett mondanunk a viszonylag egyszerűbb változatról, amely pedig pillanatok alatt adódott és új, modernebb fegyverzet beszerzését tette volna lehetővé. Arra lett volna szükség, hogy az Algír–Milianai útvonalon fegyveres akciót hajtsunk végre, de akkoriban erre csak az ALN egységei voltak képesek. Egy másik megoldás mellett kellett hát döntenünk: Algírban kellett megszereznünk a francia hadsereg leselejtezett, Milianából a fővárosba szállított felszerelését. Itt emberi és anyagi eszközeink miatt e hadianyag sokkal elérhetőbb távolságban volt, mint vidéken. De így is alapos tervre és rugalmas végrehajtásra volt szükség, a váratlan dolgok miatt pedig a kudarc kockázata rendkívül magasnak tűnt. Ami a megszerzendő leselejtezett felszerelést, például a Sten géppisztolyokat illeti, arról voltak ismertek, hogy időnként kihagytak: néhány hónappal később az egyikük megakadt, amikor egy tábornok az útja során a fedajnök¹⁰ lőtávolába került, ennek következtében a tetteseket elfogták, elvtársunkat, Yahia Brikit pedig halálra ítélték, de szerencsére végül nem végezték ki.

Hogyan készítettük elő és hajtottuk végre a rajtaütést?

A végül elfogadott terv értelmében a hadművelet lényegében Henri hidegvérén, improvizációs és kezdeményező képességén nyugodott, tekintettel az előre nem látható események bekövetkezésére. De ezenkívül minden egyes lépésénél szüksége volt megfelelő támogatásra, „B” tervekre, mindezt pedig a legrövidebb időn belül kellett előkészíteni, mert a kivételes alkalom vészesen közeledett. Állandóan kapcsolatban kellett maradni Maillot-val Milianában és Algírba való, előre nem látható érkezése alatt is. Nagyon örültünk volna, ha ekkoriban a mobiltelefonok már léteztek volna... A fix és állandó érintkezési pontokat Algírban egy, a kaszárnyától (a jelenlegi Sajtóháztól) nem messze lakó vasutas család biztosította, Milianában pedig postások egy csoportja, akiket „nyaralni” küldtünk oda.

¹⁰ „Önmagukat feláldozó harcosok”, civil szabadharcosok. Az asszaszinok szektája így nevezte azon tagjait, akiknek a küldetésük végrehajtása az életükbe került. Az 1970-es években ezt a nevet viselték azok a fegyveres palesztin csoportok, amelyek nem ismerték el Izraelt és harcoltak ellene.

Ezenkívül, mivel a katonai hatóságok késlekedtek a fegyverszállítmány útnak indításával, Henrinak súlyos döntést kellett hoznia, kérvényeznie kellett katonai szolgálata meghosszabbítását, ami azt a veszélyt hordozta magában, hogy lenyomozzák, és felfedik politikai múltját.

Meg kellett határozni azt a helyszínt is, ahová Henri majd megpróbálja elhozni a teherautót adott napon, adott órában és olyan menetrend szerint, amelyről az utolsó pillanatig nem tudunk biztosat és mindezt olyan hihető indokkal, hogy csak a sofőr legyen jelen a szokásos kíséret nélkül. Basir és én végül Baïnem erdeje mellett döntöttünk. Alaposan felderítettük, majd kiválasztottunk egy jól körülhatárolt, könnyen megközelíthető és diszkrét pontot, mely kívül esett az erdőörök és a csendőrok ellenőrző körútjainak vonalán. Ezután utasítottuk Maillot-t és a hadműveleti egységet, hogy külön-külön keressék fel a helyszínt annak érdekében, hogy ha itt az idő, gond nélkül odataláljanak. Az erdőben a tavasz teljes pompájával ragyogott, a szívem pedig egyszerre volt nehéz és reményekkel teli, hiszen az egész olyan volt, mintha a természet is bátorítana bennünket a vidék újjászületésével az emberi dráma közepette.

Felmerülő nehézségek

Össze kellett állítanunk a rajtaütést végrehajtó csoportot, el kellett látnunk megfelelő felszereléssel ahhoz, hogy az esetleges ellenállást letörje, átrakodja a nehézfelszerelést, biztosítsa és megvédje a transzportot a hadműveleti területtől kellő távolságban lévő első menedékhelyig. Minderre – úgy becsültük – legfeljebb két órája volt azt követően, hogy Maillot és szállítmánya eltűnésére rájönnek és riadóztatnak. Gondoskodni kellett a csoport egy vagy két tagjának a helyettesítéséről is betegség vagy a gyarmatosítók általi letartóztatásuk esetén. Abdelkader Guerroudj¹¹ például részt vett volna az akcióban, de nem sokkal előtte a DST¹² behívatta, s jóllehet hamar elengedték, nem mert részt venni a hadműveletben, mert attól tartott, hogy folyamatosan figyelik. Később viszont aktívan kivette a részét a megszerzett fegyverzet CDL-egységek közötti szétosztásában és szétküldésében. A fegyverekből kaptak az általa vezetett algíri CDL-csoportok és ALN-egységek is, amelyekkel a Blida és Orléansville (ma: Chleff) környéki Atlasz-hegységben a CDL egyesült az FLN-nel kötött megállapodás értelmében.

Végül pedig a résztvevők között megbízható és tartós összeköttetést kellett létesíteni. Erre a célra Algírban Lucette Larribère elvtársnőnk, Blida, Chleff és Miliána körzetében pedig Myriam Ben elvtársnőnk vettük igénybe. Ennek ellenére közvetlenül nekünk is részt kellett vennünk az emberek mozgatózásában és a kapcsolattartásban, hogy a különböző szereplők között a lehető legnagyobb legyen az elkülönülés, és hogy politikai jelentőséget biztosítsunk annak az akciónak, amelyben mindenki kockára tette az életét. Basir hatalmas energiát fektetett a kapcsolattartásba, ami a legapróbb részletekre is kiterjedt. Ez egyáltalán nem volt kockázatmentes, hiszen találkahelyeink, szállítóeszközeink, szállásaink ki voltak téve a rendőri ellenőrzés veszélyének, barátainkat és szimpatizánsainkat pedig egyre na-

¹¹ Tanítóként dolgozott, majd a felszabadító háború idején az AKP algíri körzeti titkáráként a párt és az FLN közötti kapcsolattartásért volt felelős. 1957 januárjában tartóztatták le.

¹² Direction de la surveillance et du territoire – a Francia Hírszerzés és Elhárítás.

gyobb számban internálták. Az egyik ilyen váratlan esemény következtében estefelé mindkettőn Châteauneuf és Bouzaréah között találtuk magunkat és fogalmunk sem volt, hol töltjük az éjszakát. Végül Lisette Vincent és Yvonne Saillent lakásán kötöttünk ki, akiket kicsivel később politikai és szakszervezeti tevékenységük miatt majd kiutasítanak Franciaországba. Azt kérdezték tőlünk, hogy a párt miért ennyire „lagymatag” a fegyveres harccal szemben. Anélkül, hogy meggyőztük volna őket, megelégedtünk azzal a válasszal, hogy számos olyan elvtárs van, aki – ha akarta és jó kapcsolatokkal rendelkezett – már csatlakozott a harcolókhöz. Ami pedig a pártot illeti, nem kürtölhettük szét, mit is tesz valójában. Később még lehet alkalmunk feltárni előttük a részleteket...

A titkos szállások problémája, mely egyre súlyosabbá, az 1957-es „algíri csata” idején pedig tarthatatlanná vált, olyan eseményekhez vezetett, amelyek később az FLN-hez való csatlakozást eredményezték. Közülük most a leggyümölcsözőbbet elevenítem fel.

Az akcióegységhez vezető ösvény

Néhány éjszakát barátaimnál, Rabah Kerbouche-nál a rue Marengóban, a Kasbah-ban, valamint Mohamed Oucharef fogásznál a rue Bab Azounban, Saint Eugène-ben (ma: Bologhine) töltöttem. Mindketten az AEMAN alelnökei voltak (egyikük UDMA-,¹³ másikuk MTLD-tagként¹⁴) 1949–1950-ben, amikor én voltam a szervezet elnöke. Sűrűn találkoztam velük, mielőtt néhány héttel később letartóztatták és internálták őket. Ahogy a Maillot-hadművelet előkészítése haladt előre, arra gondoltam, hogy utána ezek a barátaim lehetnének a legjobb közvetítők az FLN irányában. Mindketten elárulták nekem, hogy kapcsolatban állnak Rebbah Lakhdarral, akiről később tudtam meg, hogy közeli munkatársa Abbane Ramdane-nak,¹⁵ és az FLN fővárosi szervezetének kiépítésében az egyik legtevékenyebb közreműködő. Részletesen beszámoltak arról, hogy az FLN hogyan irányította az Albert Camus-vel folytatott vitát a Haladó Muzulmán Körben, ami kiváltotta az ultrakolonialisták dühét. Kifaggattak azoknak a számukra rejtélyesnek tűnő sztrájkoknak és szolidaritási tüntetéseknek a körülményeiről, amelyek a fegyveres harc első éve alatt a nemzeti ünnepek alkalmából általunk kerültek megrendezésre. Láthatólag az FLN vezetőit nyugtalanították ezek a megmozdulások, amiket nem ők indítottak el, és attól tartottak, hogy újabb

¹³ Union démocratique du manifeste algérien – az Algériai Manifesztum Demokratikus Uniója. Ferhat Abbasz 1946-ban alakult mérsékelt nacionalista pártja, mely tárgyalásos úton akarta kivívni Algéria függetlenségét.

¹⁴ Mouvement pour le triomphe des libertés démocratiques – Mozgalom a Demokratikus Szabadságjogok Diadaláért. Messzali Hadzs 1946-ban alakult, a régi, betiltott Algériai Néppártot (PPA) helyettesítő radikális nacionalista pártja, mely Algéria azonnali függetlenségét és Franciaországtól való teljes elszakadását követelte.

¹⁵ 1920-ban született Nagy-Kabiliában. 1943-ban lépett be a PPA-ba, 1947-ben pedig az MTLD sétífi vezetője lett. Tagja volt a párt félkatonai szervezetének, az OS-nek is. 1950-ben letartóztatták. Szabadulása után, 1955-ben csatlakozott az FLN-hez. Ő szervezte meg a front szummami kongresszusát (1956. aug.), az itt született határozatok az ő művei. Az FLN-en belüli ellenfelei 1957 decemberében Marokkóba csalták, ahol meggyilkolták. Halálhírért csak 1958 májusában tették közzé.

messzalista kísérletről van szó.¹⁶ Megerősítettem nekik, hogy nem volt ebben semmi rejtélyes és arra kértem őket, hogy ezt tudassák a vezetőikkel is. Az AKP és az UGSA¹⁷ (volt CGT) tette közzé a felhívásokat, ők indították el és koordinálták ezeket az akciókat. Semmi meglepő nem volt abban, hogy e tüntetéseken vezető szerepet játszó dokkmunkások, közlekedési dolgozók s más szakmai szervezetek visszhangra találtak a fiatal korosztályban és az új konjunktúrára egyre érzékenyebb kereskedők között.

Siker

Végre felvirradt a hadművelet olyannyira várt napja. Most nem térek ki a részletekre. Lényegében minden úgy ment, ahogyan elterveztük, különösebb bökkenő nélkül, az eredmény pedig minden várakozásunkat felülmúlta. Basir a távolból is kapcsolatban maradt az akcióban résztvevőkkel. Én arra vártam, hogy Henri visszatérjen az akció után, hogy áteshessen külsejének, ruházatának, egész kinézetének az átalakításán a Deux-Moulins (Pointe-Pescade) bűvőhelyen, melyet jól ismert, és ahol Basir ebben az időben a leggyakrabban tartózkodott. Nyugodt volt, alig tűnt felindultnak, azon viccelődött, hogy milyen lassan és ügyetlenül készítem a következő bűvőhelyre való elindulása előtt közösen elfogyasztandó omlettet. Basir rövid időre csatlakozott hozzánk, mielőtt elhagyta volna a bűvőhelyet.

Elkísértem Henrit arra a helyre, abban az időpontban, amiben az őt felvevő motorossal megállapodtunk. Megindultam álltam és néztem, ahogy távolodóban a szél lobogtatja fekete papi reverendájának ujját. Elindultam a Corniche úton lefelé, hogy három megállóval arrébb buszra szálljak Algír belvárosa felé. Gyalog a Blacet al-Aoud (ma: Szahet es-Suháda) felé indultam, hogy felkaptassak a Kasbah síkátoraiba. Különböző gyarmati alakulatokhoz tartozó katonák máris csak úgy hemzsegték és lázasan kutatták át a gyalogosok és lefátyolozott asszonyok szalmakosarait. Este Rabah barátom és az egyik unokatestvére izgatottan tárgyalták az eseményeket és szokás szerint tréfálkoztak egymással, az én gondolataim viszont máshol jártak.

Reggel még a hálósákomban feküdtem, amikor Rabah a gyarmatosítók két újságjával ébresztett, amelyek a címlapon öles betűkkel számoltak be a nap híréről. Egyszerre komolyan és mosolyogva megkérdezte: „Ezért jöttél, nemde?” „Ezért” – válaszoltam. „Most már a te dolgod kapcsolatot létesíteni közöttünk.” „Rendben” – felelte. Mielőtt elindultam, még hozzátettem: „Két-három napon belül páciensként orvosi vizsgálat ügyében felhívlak. Válaszolj igennel vagy nemmel, vagy mondd azt, hogy visszahívom!” Összenéztünk és mindketten arra gondoltunk, csak igen legyen a válasz!

Nagyon megdöbbentem, amikor az utcán és a buszon szembesültem a szokatlan légkörrel: honfitársaim újsággal a kezükben nyílt, ragyogó arccal beszélgettek, mintha gratulálnának egymásnak, míg „a többiek” komor arkifejezéssel hosszasan vitatkoztak újságjaik

¹⁶ Az FLN-t a Messzali vezette MTLD-ből kivált fiatal radikálisok hozták létre, akik szembeszálltak a párton belül diktatórikus hatalmat és személyi kultuszt kiépítő pártelnökkel. A felkelést Messzali beleegyezése és egyetértése nélkül robbantották ki. Az ellentétek az FLN és a jelentéktelenné váló messzalisták között mindvégig fennmaradtak.

¹⁷ Union générale des syndicats algériens – az Algériai Szakszervezetek Általános Szövetsége, a CGT (Általános Munkásszövetség) helyébe lépő egységes nemzeti szakszervezet, amely 1956 végére veszít befolyásából és felbomlik.

felett. Még két hasonló alkalomra emlékszem, amelyeknek ilyen ellentmondásos és látványos atmoszférában a tanúja voltam, mintha csak a jövőbe vetett bizalom és remény hirtelen átpártolt volna a másik oldalra. 1943. november 11-én Larbâa főbb útvonalain a Muzulmán Cserkészmozgalom első felvonulása alatt és után, valamint 1954. május 8-án, Dien Bien Phu¹⁸ másnapján Szidi Bel Abbaszben, az idegenlégió helyőrségében.

Egy hosszú percre, míg arra vártam, hogy Basirral találkozzak, későbbre hagytam az eset következményeinek és várható visszhangjának azonnali józan elemzését nemzeti és nemzetközi vonatkozásban. Ennél mélyebb dolgokra gondoltam, amelyek persze nem voltak elválaszthatók a körülményektől. Azokra az elvtársakra gondoltam, akik végrehajtották ezt az akciót. Vajon milyen okok miatt vettek részt benne? S sok más, hozzájuk hasonló társadalmi helyzetű ember vajon részt vett volna-e benne, ha felajánlják neki a lehetőséget?

A gyengék és a kizsákmányoltak ereje

Azok közül, akiket felkértek, senki sem habozott, megtisztelve érezték magukat attól a bizalomtól, amit beléjük helyeztek. Szinte minden reggel találkoztam az egyikükkel, egy nagyon bátor, fizikailag és morálisan egyaránt erős férfival, akinek az egyik legnehezebb feladat jutott. Az intenzív előkészületek során az egyik nap megfélekedezett egy apró részletről, amit könnyek között vallott be nekem. Elárulta, hogy ébren tölti az éjszakákat a kislia ágyánál, akit állandóan asztmás rohamok kínoznak; az előző éjszaka volt a legnehezebb. Megnyugtattam, hogy különösebb gond nélkül helyettesíteni tudjuk valakivel, mire kiegyenesedett, mintha a becsületébe gázoltam volna. „Mindössze arra volt szükségem, hogy ezt megosszam veled; a feleségem nagyon megértő és állja a sarat.” Ezek után azokra az emberekre gondoltam, akik pusztá kézzel az első sorban állnak: számtalan férfi, nő és gyerekek puska nélkül, de akik nélkül a puska nem sült el.

A harcban részt vett elvtársak nem katonák voltak, a hadművelet pedig – miközben katonai akció volt – mindenekelőtt politikai harcot és erkölcsi értéket jelentett, amint végeredményben ugyanezt jelentette maga a felszabadító háború és a végkimenetele is. Abdelkader Guerroudj, a szervezet egyik tagja kivételével, akinek a jelenlétére az előkészítő szakaszban szükség volt, mindannyian európai származásúak voltak, és ebben a konkrét esetben – mondhatni – a döntésük több okból is természetes volt. A fővárosi muzulmán elvtársak többségének tulajdonságai az ilyen típusú akciókban akár a fegyveres ellenállásban, akár az előkészítő szakaszban jól alkalmazhatók voltak, és más jellegű feladatokat is szívesen elláttak. Az európai származású algériai elvtársak ugyanakkor – ahogy azt az események bebizonyították – muzulmán elvtársaiknál könnyebben átcsúszhattak az ellenőrzéseken és az igazoltatásokon. Ezenkívül, ha a dolgok számukra rosszra fordultak, ami szerencsére most nem történt meg, megmutathatták Franciaország megrészegült közvéleményének és az egész világnak, hogy az algériai felkelés nem a vallási fanatizmus vagy valamilyen fajgyűlölet eredménye, hanem az általuk is osztott szabadság és igazságosság követelése.

¹⁸ A francia csapatok itt szenvedtek végleges vereséget a Viet Minhtől Indokínában. Az esemény őrjási hatást gyakorolt a nemzeti mozgalmakra a még gyarmati függésben élő országokban.

Vajon milyen abszurd és méltánytalan okok kellettek volna ahhoz, hogy a feladattól távol tartsák őket, amit önként vállaltak, és amire alkalmasak voltak ezek a kisiparosok, tanárok, háziasszonyok, nyugdíjasok, munkások, vállalkozók, szakszervezeti aktivisták, családapák és családanyák, akik a szociális és politikai harc során már határozottságot mutattak, tanúbizonyságot tettek a testvériség és a társadalmi igazságosság iránti megingathatatlan ragaszkodásukról egy olyan országban, amelyet ők is magukénak éreztek? Az igaz ügyek ereje azoknak az oldalán áll, akik a megosztottsággal szemben az egységre törekszenek. Ez olyan alapigazság, mely mindig érvényes, ezt már rengetegszer megtapasztaltam az 1962 előtti Algériában akár muzulmánok, akár európaiak között vagy bármely más országban. A nemzeti küzdelemben, ahogyan a szociális harcban is, nem az anyag színe, hanem a minősége számít. A nehéz pillanatokban és a veszélyes akciók során az ilyen típusú becsületes férfiakra és nőkre sokkal inkább lehetett számítani, mint az igazi vagy hamis James Bondokra, a hasonszőrű szenvedélylovagokra és az előítéletes és idegengyűlölő agitátorokra.

Fél évszázaddal később ezeknek a hétköznapi hős férfiaknak és nőknek a tettei és emléke, melyek a hősiesség legismertebb és legdrágább példái közé tartoznak, a mai Algéria megosztottságával kapcsolatban számunkra fontos tanulsággal szolgálnak. Ezt a leckét pedig nagyon sok dolgozó vagy munkanélküli, munkás és értelmiségi, minden társadalmi helyzetű becsületes ember megérti, amikor arra gondol és azt mondja: *„Az az ország és rendszer, amelyet szeretek, amelyre vágyom, és amely megérdemli, hogy megvédelmezzem, olyan, ahol meg tudom keresni a kenyeremet és szabadon, méltóságban élnem.”*

Fordította és jegyzetekkel ellátta: Ferwagner Péter Ákos